

Blaž Verbič

Blaž Verbič je zaposlen kot kustos v Muzeju Velenje. Po izobrazbi je univ. dipl. etnolog in kulturni antropolog.

**FRANTIŠEK FOIT –
IZ ČEŠKE V AFRIKO,
IZ AFRIKE V SLOVENIJO**

František Vladimír Foit je pri nas poznan predvsem kot kipar in popotnik, ki je živel na Češkoslovaškem in v Afriki ter se je na koncu svojega potovanja naselil v Velenju; svojo bogato zbirko, ki sta jo z ženo Ireno oblikovala med svojo potjo preko Afrike, je poklonil Muzeju Velenje. Zbirka je na Velenjskem gradu na ogled kot stalna zbirka in pomembno dopolnjuje etnološko-muzejsko prezentacijo afriške celine pri nas.¹ Poleg zbirke, ki je na ogled javnosti, arhiv Muzeja Velenje obsega še

¹ Afriške zbirke so na stalnih razstavah predstavljene v treh muzejih v Sloveniji. Poleg Foitove afriške zbirke v Muzeju Velenje hranijo več obsežnejših zbirk v Slovenskem etnografskem muzeju (del teh zbirk je na ogled na njihovi stalni razstavi) in v Koroškem pokrajinskem muzeju, kjer od leta 2010 hranijo afriško zbirko dr. Franca Tretjaka (del zbirke je na ogled na stalni razstavi v muzeju v Slovenj Gradcu).

bogat fond diapozitivov na steklu², zapiskov, dokumentov, zbirko časopisnih člankov (hemeroteke), seminarskih nalog njegovih študentov³ ter bogato zbirko fotografij⁴.

František Vladimír Foit

František Vladimír Foit se je rodil 2. novembra 1900 v Taboru na Češkem. Bil je sin edinec Ferdinanda Foita in Anastazije Šimkove, poročene Foit⁵. Oče Ferdinand Foit (1874–1958) je bil pomemben in znan kamnosek. Zaradi svoje podjetniške žilice je vstopil tudi v politične vode in bil nekaj časa župan Doupa, v letih od 1929–1935 pa tudi poslanec v češkoslovaškem državnem zboru. Leta 1905 se je družina preselila v bližino Telča, v kraj Doupe, kjer je Ferdinand Foit kupil staro žago in mlin, ki ju je predelal v kamnoseško delavnico. Prav v očetovi delavnici se je František navdušil za kiparstvo. V Telču je obiskoval osnovno šolo in realno gimnazijo. Šolanje je nadaljeval na poklicni kiparski šoli v Hořicah, kasneje študiral kiparstvo na dresdenski akademiji za fine umetnosti (pod mentorstvom Georga Wrbe), nato je študij nadaljeval na umetniški šoli v Parizu (pod mentorstvom Antoina Bourdella). V Parizu je imel tudi svojo prvo razstavo. Študij je nadaljeval na Dunaju in kasneje še v Zagrebu (pod mentorstvom Ivana Meštrovića). Študij je zaključil na Akademiji za umetnost v Pragi (pod mentorstvom Jana Šturse).⁶

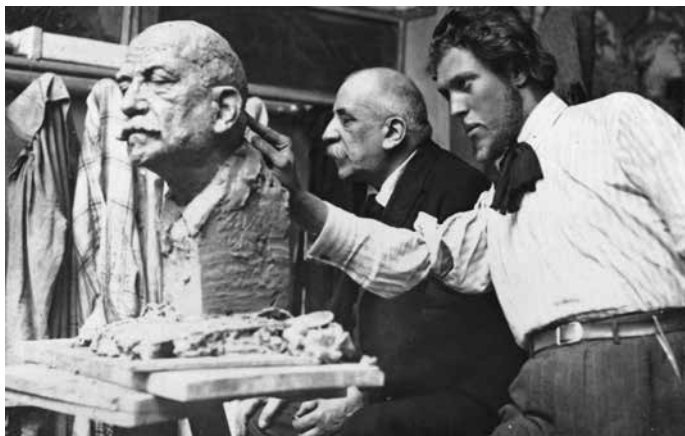
² Diapozitive na steklu smo podrobneje obdelali in predstavili širši javnosti na razstavi Afrika 1931 – Foitovi fotografski zapisi na steklu leta 2012, ter v publikaciji Afrika 1931 – Foitovi in Baumovi fotografski zapisi na steklu.

³ Zbirka seminarskih nalog še ni v celoti obdelana in bo predstavljena v prihodnje.

⁴ Večje število fotografij smo v Muzeju Velenje našli ob zadnji prenovi stalne razstave v letošnjem letu in bo obdelana in predstavljena v prihodnje.

⁵ Poročila sta se leta 1938.

⁶ Oldřich Neužil (ur.), *Z Telče do Kaspeského města – František Vladimír Foit, český sochař v Africe*, Brno 1997, str. 5–7; Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, magistrsko delo, Ljubljana 2016, str. 16–17; Jože »

Foit med delom v svojem ateljeju. (Fotografija iz družinskega albuma Irene Foit, kopijo hrani Muzej Velenje.)

Med svojim bivanjem na Češkoslovaškem⁷ je izdelal več pomembnejših kiparskih del. Med pomembnejšimi je potrebno izpostaviti spomenik Jana Husa v Hlinsku, več nagrobnih spomenikov na pokopališču v Telču, relief na pročelju stavbe ministrstva za trgovino in industrijo v Pragi, spomenik vojaku rdeče armade na osrednjem pokopališču v Brnu, kipe plesalke, politika Karla Kramářja, igralca Rudolfa Deyla st. in pisatelja Jana Nerude ter portreta obeh staršev.⁸

Hudales, František Foit in njegova zbirka afriške umetnosti v velenjskem muzeju. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, letnik 40, št. 1–2, Ljubljana 2000, str. 72–78; Blaž Verbič, Kipar, zaljubljen v Afriko – František Vladimír Foit. V: *Afrika 1931 – Foitovi in Baumovi zapisi na steklu*, Muzej Velenje 2016, str. 9; https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Vladim%C3%ADr_Foit, 12. 9. 2018.

⁷ Do leta 1947, ko je šel drugič na pot v Afriko in se iz nje ni več vrnil na Češkoslovaško.

⁸ Marcela Chutná, František Vladimír Foit – Sochař. V: *Z Telče do Kaspeského města – František Vladimír Foit. český sochař v Africe*, Brno 1997, str. 6–23, in Adéla Jünova Macková, Automobilové výpravy na Blízký východ, V: *Krásný, báječný, nešťastný Egypt! – Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století*, Praha 2009, str. 448.

Odkritje Foitovega spomenika vojaku rdeče armade na pokopališču v Brnu.

(Fotografija iz družinskega albuma Irene Foit, kopijo hrani Muzej Velenje)

Foitova prva pot v Afriko

Zaradi izjemnega navdušenja za prvobitno afriško umetnost, za katero se je navdušil že med študijem, se je odločil za potovalno ekspedicijo v Afriko. Uspel je pridobiti finančno podporo Karlove univerze, njegova naloga pa je bila priskrbeti antropološke upodobitve Afričanov za muzej Hrdlička (antropološki muzej)⁹. Sprva je František Foit odpravo načrtoval z Viktorjem Mussikom, ki pa je zaradi dolgih priprav na samo pot pred tem že sam odpotoval na pot v Sudan. Leta 1931 mu je uspelo realizirati raziskovalno odpravo z avtom preko Afrike. Na pot je šel z biologom dr. Jiřijem Baumom.

⁹ Macková, Automobilové výpravy na Blízký východ, str. 448.

Jiří Baum je bil rojen leta 1900 v bogati češki družini v Pragi. Doktoriral je na fakulteti za naravoslovne študije Karlove univerze. Zaradi želje po raziskovanju in potovanju je na tem začel graditi svojo znanstveno kariero. Med študijem v Združenih državah Amerike se je navdušil za fotografijo, snemanje filmov in avtomobilizem. V raziskovalne in znanstvene namene je prepotoval Brazilijo, zahodno Afriko, Šrilanko in Malajo (današnjo Malezijo). Leta 1930 se je Baum pridružil odpravi po severni Afriki (Tunizija in Alžirija) v organizaciji češkoslovaškega Narodnega muzeja. Ravno zaradi teh bogatih izkušenj s potovanjem in raziskovanjem ter zaradi izkušenj s potovanja po Afriki ga je Foit povabil, da raziskovalno pot preko Afrike leta 1931 opravita skupaj.¹⁰

Dr. Jiří Baum za svoj 31. rojstni dan na ekspediciji s Foitom v Afriki.

(Fotografija: www.baum.com.au)

¹⁰ Macková, Automobilové v výpravě na Blízký východ, str. 448.

Priprave na pot so se začele z iskanjem primerne avtomobila. Prošnjo za avtomobil sta poslala v mnogo podjetij, dobila pa sta ga v tovarni Ringhoffer (Tatra), kjer so jima posodili dvovaljno zračno hlajeno Tatro 12.¹¹ V avto so namestili posteljo, prostor za kuhanje, delovni prostor, več rezervoarjev za gorivo in vodo ter ga opremili za prevoz večje količine zbranega gradiva. S pomočjo češkega avto-moto kluba sta iz avto klubov iz tujine pridobila avtokarte Afrike in precej natančne informacije o prevoznosti poti. V podjetju Uhlik so avto predelali in ga pripravili za potovanje preko Afrike. Za pot sta potrebovala tudi precej finančnih sredstev. Baum je sredstva za raziskavo v večini črpal iz lastnih virov, saj je izhajal iz precej bogate družine¹², Foit pa si je večino denarja za pot sposodil pri svojih starših, del stroškov pa jima je pokrila tudi Karlova univerza.

Na pot sta se iz Prage odpravila 1. aprila 1931 izpred češkega avtomobilističnega kluba ter odšla do Trsta, od tam s trajektom do Aleksandrije, nato pa z avtom preko Egipta, Anglesko-egipčanskega Sudana¹³, Belgijskega Konga¹⁴, Ugande, Kenije, Tanganjike¹⁵, Severne Rodezije¹⁶, Južne Rodezije¹⁷ do Cape Towna v Južni Afriki¹⁸. Iz Južne Afrike sta z ladjo odplula do Evrope – do Anglije, nato pa po evropskih cestah do Češkoslovaške. V Prago sta se vrnila 6. decembra 1931, na poti pa sta skupno prevozila 24.000 km.

¹¹ Avto Tatra 12 so izdelovali v letih od 1926 do 1933. Imel je štiristopenjski menjalnik, tehtal je med 700 in 800 kg ter porabil od 9 do 10 litrov bencina na 100 km. Dosegel je največjo hitrost okoli 70 km/h. Vir: <http://www.veterantatra.com/tatra-11-12-13.html>

¹² Baumova družina je bila judovskega porekla.

¹³ Danes Sudan in Južni Sudan (v nadaljevanju besedila: Sudan)

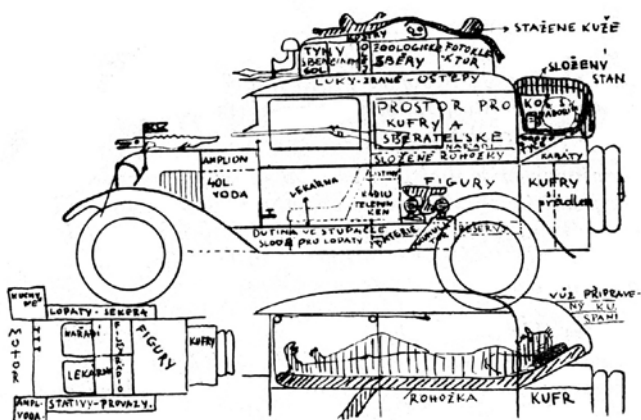
¹⁴ Danes Demokratična republika Kongo (v nadaljevanju besedila: Kongo)

¹⁵ Danes Tanzanija

¹⁶ Danes Zambija

¹⁷ Danes Zimbabve

¹⁸ Danes Južnoafriška republika

Načrt za predelavo avtomobila je vključeval vgradnjo postelje, prostora za shranjevanje predmetov, dodatne posode za vodo in gorivo, vgradnjo luknje za puško na vetrobranskem steklu ... (Ilustracija iz knjige Autem napříč Afrikou I in II, Praga 1934.)

*Nalaganje
avtomobila na
ladjo družbe
Lloyd Triestina
v Trstu.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit –
diapozitivi na
steklu)*

Med potjo sta opravljala vsak svoje delo, fotografirala, snemala film in pisala vsak svoj dnevnik. Foit je po vrnitvi na Češkoslovaško izdal svoj dnevnik *Z avtomobilom po Afriki (Autem napříč Afrikou)*, ki je izšel v dveh delih (leta 1932 in leta 1934), Jiří Baum pa knjigo *V afriški divjini (Africkou divočinou)*, ki je izšla po njegovi smrti leta 1957.

Egipt je bil za njiju sanjska država in prva v Afriki, ki sta jo obiskala in raziskala. Baum si je v Kairu ogledal živalski vrt in zbral nekaj insektov, Foit pa je veliko časa preživel v egipčanskem muzeju. Srečala sta se tudi z dvema češkima egiptologoma, doktorjem Jaroslavom Černým in profesorjem Františkom Lexa. Obiskala sta veliko egipčanskih spomenikov, templjev in piramid, do katerih sta se v tem času lahko še pripeljala z avtom, ter jih z veliko natančnostjo opisala v svojih zapiskih, Foit pa tudi v svoji knjigi *Z avtomobilom po Afriki*.

Foit in Baum v Egiptu z avtom pred Memnovima spomenikoma.

(Fotografija: Muzej Velenje, zbirka Foit – diapozitivi na steklu)

Iz Egipta sta pot nadaljevala na jug, v Sudan. Pot je bila vedno slabša, večkrat sta jo tudi povsem izgubila, del poti pa prepotovala tudi preko puščave. Del poti sta prepotovala s parnikom po Nilu in Belem Nilu. Predvsem na postajah parnika ob reki sta srečala različna plemena, nekaj pa sta jih obiskala tudi v njihovih vaseh. Pri tem sta prvič naletela tudi na goloto (tako moških kot žensk), ki je na njiju, predvsem pa na Foita kot kiparja, naredila močan vtis. V Kongu sta opravila

največji in najpomembnejši del svojega raziskovalnega potovanja. Na območju Gombari v Kongu sta se srečala tudi s pigmejskim ljudstvom. S sprva plašnimi prebivalci sta naposled vzpostavila prijateljski odnos in jih do potankosti opisala, fotografirala in izmerila. Pri prečenju pragozda Ekibondo sta prisostvovala poroki kralja. Na poroki sta se zadržala več dni, saj so na slavlje prihajali člani sosednjih plemen in odplesali del svojih plesov. Foit in Baum sta tako na enem mestu prišla do mnogih stikov z domačini, vse pa detajlno fotografirala in posnela na filmski trak. V nadaljevanju poti preko Ugande in Kenije ju je spremljalo slabo vreme s padavinami, ki je njuno pot precej otežilo, saj so bile ceste razmočene in slabo prevozne. Ugrezala sta se v blato na cesti, blato se jima je nabiralo na pnevmatikah, ki sta jih morala čistiti, prav tako se je blato nabiralo pod pokrovom motorja.¹⁹ Kenija je bila bogata z živalstvom, kar je zanimalo predvsem Bauma, ki je živali do-

*Ples ob poroki
kralja v
pragozdu
Ekibondo v
Kongu.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit –
diapozitivi na
steklu)*

¹⁹ Zelo zahtevno pot preko blatnih cest naj bi uspela prevoziti predvsem zahvaljujoč avtu Tatra 12, ki je imel tanke pnevmatike na velikih kolesih in pokrov motorja, ki se je povsem odprl in ga je bilo lahko očistiti. Velika kolesa avtomobila so prav tako pripomogla pri premagovanju različnih ovir, kot so kamenje in drevesni hlodi na poti.

kumentiral za svoje raziskave. Povzpela sta se tudi na Goro Kenija ter v Tanganjiki na Kilimandžaro. V Južni Afriki, katere mesta so bila v tistem času v Afriki najbolj evropskega videza, sta zaključila svojo afriško potovanje in si uredila prevoz v Evropo.²⁰

*Prečkanje
reke Kongo s
splavom.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit –
diapozitivi na
steklu)*

*Težavno premagovanje kilometrov na blatnih cestah v Keniji.
(Fotografija: Muzej Velenje, zbirka Foit – diapozitivi na steklu)*

²⁰ Foit, *Autem naprič Afrikou I in II.*

*Foit in Baum
tik pod vrhom
Kilimanjara.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit –
diapozitivi na
steklu)*

Po končani poti sta v časopisnih člankih, ki sta jih napisala, in v dnevniku, ki ga je Foit izdal, pohvalila tudi nekaj njunih sponzorjev, ki so jima pomagali z opremo za pot. Med drugim sta zapisala: »Najina Tatra je delovala odlično. Za pot sva v tovarni dobila serijsko izvedbo avtomobila. Na poti skozi Afriko je prestala težke razmere, ki si jih v Evropi niti predstavljati ne morete. Tatra je edinstveno vozilo, ki ima konstrukcijske in tehnične lastnosti, ki jih druga vozila komaj dosegaajo. Katero drugo vozilo bi lahko prestalo mesece dni trajajočo vožnjo skozi puščavo, globok pesek, močvirja, in to pri temperaturah do 55 °C v senci? [...] Kateri drug avto kot Tatra bi opravil na tisoče kilometrov vožnje po stezah, skalnatih strugah rek in na tisoče kilometrov pragozda? S potjo je opravila brez napake. Motor do povratka ni izgubil nič kompresije in tudi na povratku gre še vedno gladko do hitrosti 80 km na uro. Avto je zasnovan odlično za premagovanje kakršnekoli ceste.«²¹

²¹ František Vladimír Foit, *Autem napříč Afrikou I in II*, Praha 1934, str. 313–314.

»Ali veste, kaj pomeni posneti 6000 fotografij? Povprečen uporabnik takšno število posname v celem svojem življenju. Midva sva na poti uporabila fotoaparat Leica, saj ima veliko prednosti. Je majhna, tako da jo lahko neseš kamorkoli, tudi tja, kjer fotografiranje ni dovoljeno. Kasete za filme s 36 posnetki lahko menjate hitro, rezervne udobno nosite v žepu. Uspeli so mi tudi hitri posnetki, kot je fotografiranje šakala, impalo v skoku, slona, leoparda. Za sodobnega človeka je Leica nujnost.«²²

»Na poti sva imela radio na štiri žarnice Telefunken. Prevažala sva ga v posebej prirejeni škatli, obloženi z gumo. Napajal se je neposredno iz avtomobilskega akumulatorja. Aparat je vedno deloval brezhibno, kljub tropskem podnebjju in puščavi. [...] Ves čas sva poslušala vse evropske postaje, tudi iz Prage, tudi na razdalji 15.000 km. Odlično sva radijske postaje slišala tudi na Gori Kenija na nadmorski višini 3100 m. [...] Za afriška plemena je bil radio pravi čudež.«²³

Masaj med poslušanjem radia, nameščenega na Foitov in Baumov avtomobil. (Fotografija: Muzej Velenje, zbirka Foit – diapozitivi na steklu)

²² Foit, *Autem naprič Afrikou I in II*, str. 317–318.

²³ Foit, *Autem naprič Afrikou I in II*, str. 318.

Vrnitev domov

Po vrnitvi na Češkoslovaško sta Foit in Baum del zbrana nega gradiva odstopila češkim muzejem. V kinodvoranah sta organizirala več potopisnih predavanj, na katerih so jima za boljše predstavo o samih podobah iz Afrike služili diapozitivi na steklu. Del teh diapozitivov na steklu je bilo tudi med Foitovo zapuščino Muzeju Velenje, kjer jih tudi hranimo.²⁴ Diapozitivi na steklu so velikosti 8,5 cm x 8,5 cm²⁵, glavno steklo z emulzijo je zaščiteno še z varovalnim steklom, stekli pa sta med seboj zlepljeni z lepilnim trakom. Diapozitive so po končani poti izdelali v enem od češkoslovaških fotoatelj-jev za potrebe potopisnih predavanj na osnovi posnetkov, ki sta jih Foit in Baum v Afriki naredila s fotoaparatom Leica na film znamke Leica²⁶. Diapozitive na steklu smo kot začasno razstavo v Muzeju Velenje predstavili leta 2012 na razstavi z

*Diapozitivi na steklu iz zbirke Foit v Muzeju Velenje.
(fotografije: Muzej Velenje, zbirka Foit – diapozitivi na steklu,
montaža: Blaž Verbič).*

²⁴ Muzej Velenje hrani Foitovih in Baumovih 549 diapozitivov na steklu s posnetki odprave iz leta 1931.

²⁵ Format diapozitiva ustreza formatu kino projektorja, v katerega so vstavljali tudi diapozitive z obvestili in oglasi pred filmom.

²⁶ Vanja Jazbec, Zbirka diapozitivov na steklu v Muzeju Velenje. V: *Afrika 1931 – Foitovi in Baumovi zapisi na steklu*, Muzej Velenje 2016, str. 25–27.

naslovom *Afrika 1931, Foitovi fotografski zapisi na steklu*. Razstava je kasneje gostovala v nekaj slovenskih krajih.

Foit je po končani prvi poti nadaljeval s kiparjenjem in kamnoseštvm. Leta 1938 se je poročil z Ireno²⁷, sestro prijatelja – akademskega slikarja Valdemara Radila. Leto kasneje se jima je rodila hči Regina. To naj bi bil Foitov drugi otrok. Enega sina naj bi imel tudi iz prvega zakona.²⁸

Baum je kasneje še nadaljeval svoje znanstvene odprave. Na teh ga je večkrat spremljala njegova žena Růžena, z vsake odprave pa sta narodnemu muzeju v Pragi podarila del zbranega gradiva. Z zadnje odprave na jug Afrike sta se zakonca Baum v Prago vrnila 14. marca 1939, le dan pred nemško okupacijo Čehoslovaške. Leta 1943 so Jiřija Bauma zaradi kršenja protijudovskih zakonov poslali v taborišče Auschwitz na Poljsko, kjer je konec leta 1943 ali v začetku leta 1944 tudi umrl.²⁹

Foitova druga pot v Afriko

František Foit je imel zelo veliko željo nadaljevati svoje raziskovalno delo v Afriki. Zaradi Baumove smrti si je po drugi svetovni vojni za sopotnika izbral ženo Ireno. Za drugo pot je Foit pridobil nekaj sredstev pri antropološkem inštitutu Karlove univerze in češkoslovaškem ministrstvu za kulturo, glavnino sredstev, vključno z avtomobilom, pa sta zakonca Foit prispevala sama. Tokrat sta šla na pot s štirivaljnim vodno hlajenim avtomobilom Tatra 57 B, imenovanim tudi Hadimrška.³⁰ Tudi na tej poti je imel namen izdelati

²⁷ Irena Radilova, poročena Foit, se je rodila leta 1913 v kraju Louny na Češkem.

²⁸ Adéla Jůnová Macková in Blaž Verbič, František Vladimír Foit a jeho etnografická sbírka ve Velenje. V: *Slovenci in Čehi v dobi moderne*, str. 375.

²⁹ Libor Jůn, Potujoči znanstvenik – Jiři Baum. V: *Afrika 1931 – Foitovi in Baumovi fotografski zapisi na steklu*, Muzej Velenje, Velenje 2016, str. 17–18.

³⁰ Avto Tatra 57 B so izdelovali od leta 1938 do 1949. Tehtal je od 730 do 930 kg. Dosegel je največjo hitrost do 80 km/h.

večje število antropoloških podob Afričanov in si ustvariti afriško zbirko. 3. novembra 1947 sta se tako zakonca Foit skupaj odpravila na pot z avtom preko Afrike. Osemletno hčer Regino sta pustila pri Ireninih starših. Pot preko Afrike sta nameravala končati v enem letu, a se jima je ta že kmalu po odhodu močno zavlekla.

Tudi tokrat se je (tako kot prvič) Foit za pomoč pri načrtovanju poti obrnil na češki Avto-moto klub. Svetovali so mu, da bi bila najugodnejša pot preko Alžirije. Tako sta z avtom potovala čez Evropo preko od vojne porušene Nemčije do južne Italije, nato pa z ladjo do Alžirije. Saharo sta prečila januarja, ko naj bi bilo to najugodnejše. Med prečenjem Sahare sta se večkrat popolnoma vkopala v puščavski pesek, a sta avto vsakič uspešno izkopala. Pot sta nadaljevala do srednje Afrike (Alžirija, Niger, Čad, Kamerun, Francoski Kongo, Belgijski Kongo). Njun namen je bil dokumentirati afriško kulturo, preteklo in sedanjost, ter afriško glasbo. S seboj sta zato vzela tudi magnetofon na žice, znamke Webster-Chicago. Bila sta namreč med pionirji snemanja afriške glasbe na terenu. Glasba je močno zanimala tudi Ireno Foit, ki je prihajala iz znane glasbene družine in bila tudi šolana pianistka.

Foit med izdelavo kipa moškega pripadnika pigmejskega plemena. (Fotografija: Muzej Velenje, zbirka Foit)

Irena Foit pred avtomobilom, na katerem so razstavljeni predmeti, nabrani na afriški odpravi. Na sprednjem odbijaču sedi tudi šimpanz Moke.

(Fotografija: Muzej Velenje, zbirka Foit)

Irena Foit pred kipi Františka Foita.

(Fotografija: Muzej Velenje, zbirka Foit)

Na svoji poti preko Afrike, ki sta jo prepotovala po dolgem in počez, sta naredila 150.000 km. Med potovanjem sta se večkrat navezovala na izkušnje in poznanstva, ki jih je František Foit imel s potovanja leta 1931. Ob reki Ituri je Foit našel zanimivo lutkovno gledališče, s katerim je imel namen predstaviti afriško umetnost širšemu svetu. Gradivo, ki sta ga nabrala, in Foitove kipe sta sproti pošiljala v Leopoldville,³¹ kjer je bil češkoslovaški konzulat. Poslala sta okoli 1000 kosov različnih etnoloških predmetov (med njimi tudi 18 zvočnih posnetkov na žici).³²

³¹ Današnja Kinšasa, Demokratična republika Kongo.

³² Ksenija Lekič, Gospa Foitova iz Foitove ulice, članek. V: *Novi tednik*, Celje, 14. 5. 1998, str. 34.

Incident v Leopoldvillu

Foitova sta ob prihodu v Leopoldville carinikom na vpogled odprla škatle z gradivom, ki sta ga prevažala s sabo. Takrat so domačini videli 50 doprsnih kipov, ki jih je Foit izdelal v Francoskem Sudanu (danes Mali), Ubangi-Shari (danes Centralna Afriška republika), ob jezeru Čad, v Nigeriji in Belgijskem Kongu (danes Demokratična republika Kongo). Naslednjih nekaj dni so se domačini zbirali okoli njenega avta in gledali v njun avto, kamorkoli sta šla. Sprva sta mislila, da je to zgolj njihova radovednost, posebej zato, ker sta s seboj imela udomačenega šimpanza.³³ Nista vedela, da se je naokrog razširila govorica, da sta Foitova ljudožerca in lovca na glave. Domačini so bili namreč prepričani, da v avtu prevažata trofeje – glave umorjenih ljudi.

17. junija 1950 popoldne je František Foit odšel v Brazzaville, Irena Foit pa na poštni urad v Leopoldville. Medtem so se pred poštним uradom začeli zbirati domačini. Prihajali so od vsepovsod in kričali »Mitumbula, mitumbula«. Kasneje sta izvedela, da to pomeni »ljudožerca«. Kmalu se je zbralo več tisoč domačinov, ki so se ji približevali in jo obkolili ter z nje strgali nekaj oblačil. Takrat je prišla starejša ženska z avtomobilom, ki jo je potegnila v svoj avto in jo rešila toče udarcev razjarjenih domačinov. Františka Foita pa so napadli, ko se je vrnil iz Brazzaville. Pred domačini sta ga rešila dva policista, potem ko so ga domačini napadli, ko je sestopil z ladje v pristanišču v Leopoldville. Oba so nato odpeljali na policijsko postajo, a so tudi to jezni domačini kmalu obkolili. Na pomoč so poklicali vojaške enote, ki so domačine razgnale. Ob drugi uri zjutraj so zakonca Foit prepeljali

³³ Iz Prage so ju prosili, da v praški živalski vrt pripeljeta šimpanza, saj jim je eden umrl. Ponj sta se odpravila k pigmejskim plemenom v pragozd in ga zamenjala za moko maniok. Domačini so ujeli približno dva meseca staro samičko, ki sta jo poimenovala Moke (kar pomeni majhna). Ulovili so jo lahko le tako, da so ubili njeno mamo. Nato sta jo počasi navadila nase in jo začela hraniti. Naslednjih devet mesecev sta jo imela pri sebi, nato pa sta jo poslala v Prago. Vir: Lekič, Gospa Foitova iz Foitove ulice, str. 34.

na vojaško letališče in ju z letalom guvernerja Belgijskega Konga prepeljali v Elisabethville (danes Lubumbashi).³⁴

Natives Nearly Lynched Sculptor and His Wife

"SUNDAY TIMES" REPORTER

DR. FRANCOIS FOIT, Czech sculptor and scientist, and his wife have arrived at Germiston nearly six months after a narrow escape from death by lynching at the hands of Central African Natives.

When Dr. and Mrs. Foit reached Leopoldville on June 17, the Natives saw the busts which the sculptor had made of various Central African tribes. They thought the busts were the preserved heads of Natives who had been murdered by the Czech couple, and decided to retaliate by killing Dr. Foit and his wife.

*Del članka,
ki opisuje
incident Irene
in Františka
Foita v
Leopoldvillu.
(Sunday Times,
Johannesburg,
hrani: Muzej
Velenje, zbirka
Foit)*

Frančišek Foit je moral svoje doprsne kipe in zbrano gradivo pustiti v Leopoldvillu. Med gradivom je bilo tudi 450 posnetkov glasbe afriških plemen, med doprsnimi kipi pa tudi, po Foitovih besedah, prvi kip člana pigmejskega plemena iz Belgijskega Konga. Foit je opisal: »Pigmejci so zelo plašni, zato sem potreboval 6 tednov, da sem to delo končal«.³⁵

³⁴ Natives Nearly Lynched Sculptor and His Wife, članek. V: *Sunday Times Johannesburg*, 3. december 1950.

³⁵ Natives Nearly Lynched Sculptor and His Wife, članek. V: *Sunday Times Johannesburg*, 3. december 1950.

Kasneje ju je belgijski kolonialni urad obtožil sodelovanja v komunistični revoluciji in jima odvzel potna lista. Češkoslovaško veleposlaništvo jima je uredilo začasna potna lista in predlagalo vrnitev na Češkoslovaško z vlakom preko Elisabethvilla do pristanišča Lobito v Angoli ter z ladjo do Belgije. Foitova sta ta predlog zavrnila, saj sta nameravala nadaljevati svojo raziskovalno pot po Afriki.³⁶ Foit kljub pisanju na razne češkoslovaške urade in ministrstva odgovora v zvezi z njunim položajem ni dobil. Zaradi incidenta v Leopoldvillu sta morala več mesecev preživeti v izolaciji v vojaški bazi na jugu Konga v bližini Severne Rodezije (danes Zambija).

Incident je njuno nadaljevanje poti močno otežil. Stalno sta se morala javljati na policijske postaje, povsod ju je spremljal nadzor. Uspela sta priti do Johannesburga v Južnoafriški republiki, od koder pa ju naprej do Cape Towna niso pustili. Decembra 1950 sta zakonca Foit začasno živela pri čeških prijateljih v Germistonu (Južnoafriška republika), kamor so njune doprsne kipe in zbrano gradivo iz Leopoldvilla tudi poslali.³⁷ Več afriškim državam, med drugim tudi Južnoafriški republiki, sta poslala prošnjo za državljanstvo, a ga nikjer nista dobila.³⁸

Medtem so jima starši iz domovine sporočili, da so jim doma nacionalizirali družinsko premoženje. Poleg tega so jima Karlova univerza in ostali sponzorji prenehali pošiljati denar za njuno odpravo. Tako sta v Afriki ostala sama in sta se morala sama tudi preskrbeti.

Kasneje sta dobila vizum za Svazi in tam sta preživevala devet mesecev,³⁹ leta 1952 pa sta preko čeških prijateljev

³⁶ Macková, Verbič, František Vladimír Foit a jeho etnografická sbírka ve Velenje / František Vladimír Foit in njegova etnografska zbirka v Velenju, str. 375.

³⁷ Natives Nearly Lynched Sculptor and His Wife, članek. V: *Sunday Times Johannesburg*, 3. december 1950.

³⁸ Sculpture in Trouble, članek v: *The Sunday Herald*, 2. julij 1950.

³⁹ Moja Afrika. V: *NT&RC*, 11. oktober 1990, str. 16.

iz Dar es Salaama dobila dovoljenje za bivanje v Tanganjiki (današnji Tanzaniji),⁴⁰ kjer sta živela in delala naslednjih deset let. Živela sta v mestih Moshi in Marangu pod Kilimandžarom. Kmalu po naselitvi v Tanganjiki je začel Foit oblikovati idejo o umetniški akademiji. Svojo idejo je večkrat predstavil v časopisnih člankih in pismih politikom in drugim veljakom. Vsakič je opisoval, zakaj je potreba po ustanovitvi akademije potrebna in za državo koristna.

*Foitova
kipa Kibo in
Kimawenzi,
posvečena
dvem vrhovom
Kilimanjara.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit)*

V letih od 1952 do 1958, ko sta zakonca Foit živela in delala v Tanganjiki, je František Foit delal kot direktor Oddelka za gradnjo in planiranje v mestu Chagga. Leta 1958 je sodeloval na 5. letni skupinski razstavi slik, skulptur in grafik Umetniškega društva Moshi. Za to razstavo je izdelal

⁴⁰ Tanzanijsko državljanstvo sta dobila šele leta 1968, ko sta že živela in delala v Keniji.

doprnsni kip Winstona Churchilla, ki so ga kasneje postavili v preddverju kenijskega parlamenta v Nairobiu. Leto kasneje (leta 1959) je med konferenco afriško-azijskega prijateljstva v Moshiju Foitu poziral delegat Julius Nyerere. Kip je bil predstavljen na 6-letni razstavi društva Moshi in je danes razstavljen v Muzeju Velenje.

Po volitvah leta 1960 je bila neodvisnost Tanganjike pred vrati. Takrat je Foit Juliusu Nyerereju poslal telegram s predlogom o ustanovitvi Akademije za umetnost v mestu Marangu (kasneje je Foit akademijo poimenoval Tanganyika Kilimanjaro Art Academy), za katero je leta 1958 narisal tudi tloris. Svojo idejo je poimenoval In Connection with Art Academy. Razdelal je tudi koncept akademije, ki mu je kasneje dodal še idejo o ustanovitvi tanzanijske galerije umetnosti ter postavitev spomenika tanganijske neodvisnosti. Spomenik bi po njegovi ideji krasila figura »mladega dekleta iz Tanganjike«, poleg katere bi bili abstraktno predstavljeni tudi trije stebri gospodarstva države – kmetijstvo, znanost in trgovina. Spomenik bi predstavil na dan razglasitve neodvisnosti 9. 12. 1961. Do uresničitve njegovih idej kljub podpori večine ni prišlo, svoje ideje pa je tanzanijski vladi vztrajno in redno pošiljal kljub kasnejši selitvi v Kenijo. V Tanzanji so kasneje namesto Foitovega načrta ustanovili Tanzania Crafts Center, ki pa je svojo pozornost namenjal predvsem popularnosti na turističnem trgu.⁴¹

Foitova selitev v Kenijo

František Foit se je leta 1961, ko je dobil naročilo za postavitev spomenika v čast prof. Yajniku na Royal Technical Collega v Nairobiu v Keniji, tja tudi preselil. Foit je spomenik poimenoval Vodnjak znanja, o njem je napisal več predstavitev v lokalne časopise in izdelal maketo vodnjaka⁴².

⁴¹ Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, str. 67.

⁴² Maketo vodnjaka med svojimi predmeti hrani Muzej Velenje in je na ogled na stalni razstavi na Velenjskem gradu.

Sam je spomenik opisal takole: »Delo bo vključevalo prezentacijo prehistoričnih slik, ki simbolizirajo afriško antično kulturo, živali, ki pijejo vodo, bodo simbolizirale željo po znanju.«⁴³ Spomenik je postavil leta 1962 (uradna otvoritev je bila marca 1963) na dvorišču Univerze v Nairobiju, kjer stoji še danes. Leta 2012 so ga tudi obnovili.

*Detajl antilop
na maketi
vodnjaka
znanja.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit)*

*Fotografija
Vodnjaka
znanja,
postavljenega
na dvorišču
Univerze v
Nairobiju.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit)*

Leta 1963 je Foit v svoji hiši v soseski Westlands odprl zasebni studio z imenom Akademija umetnosti in obrti

⁴³ Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, str. 37.

(Art and craft Academy). Istega leta je Foit takratnemu predsedniku in borcu za neodvisnost Kenije Jomu Kenyatta poslal predlog za ustanovitev Vzhodnoafriškega inštituta (East Africa Art Institute), podoben predlogom, ki jih je oblikoval v Tanganjiki. Inštitut naj bi vseboval tudi Center za industrijsko promocijo umetnosti (ki bi pomagal pri zaposlitvi ljudi in boljši turistični prepoznavnosti regije), Akademijo za aplikativno umetnost (kjer bi se opravljale predvsem raziskave), Muzej tradicionalne vzhodnoafriške umetnosti in folklore ter knjižnico.⁴⁴

V Nairobiju je bil Foit aktiven tudi v gibanju, ki se je razvilo v galeriji Paa-ya-paa.⁴⁵ Gibanje je združevalo afriške intelektualce, umetnike in nacionaliste. V galeriji so se namreč zbirali umetniki in intelektualci in med seboj razpravljali. Zaradi poznanstva z Elimom Njaom (soustanoviteljem galerije) je Foit dobil priložnost sodelovati pri ustanavljanju oddelka za oblikovanje pri novonastali univerzi v Nairobiju. Leta 1964 je namreč kenijska vlada ustanovila Kenyatta College, nacionalno pedagoško fakulteto, s katero so želeli izobraziti novo generacijo kenijskih učiteljev. Med ostalimi oddelki so ustanovili tudi oddelek za izobraževanje o umetnosti in oblikovanju (Department of Art and Design Education).⁴⁶ Na oddelku so bile tri smeri – smer za slikarstvo in soročne študije (Painting and Allied Studies), ki jo je vodil Elimo Njao, smer za grafično oblikovanje in grafični tisk, ki jo je vodil Terry Hirst, in smer za keramiko in kiparstvo, ki jo je vodil František Foit.⁴⁷ Triletni program je vključeval ure

⁴⁴ Anuša Pisanec, *Po poteh Františka Foita*, str. 65.

⁴⁵ Galerijo Paa-ya-paa so ustanovili Elimo Njao s svojo ženo in Terry Hirst. V galeriji so razstavljali mladi neveljavljeni umetniki, ki jim je galerija nudila prostor, izdajo katalogov in strokovno pomoč.

⁴⁶ Za vzpostavitev oddelka so pooblastili Elima Njaa, ta pa je za pomoč pri tem prosil še Terryja Hirsta in Františka Foita.

⁴⁷ V Keniji je bil poleg oddelka za umetnost in oblikovanje na pedagoški fakulteti leta 1971 ustanovljen še podoben oddelek za umetnost in oblikovanje na Univerzi v Nairobiju (University of Nairobi).

lončarstva in kiparstva, poleg tega pa so se izobrazili tudi o zgodovini afriških ljudstev, selitvi ljudstev v Afriki in njihovi tradicionalni umetnosti. Foit je v vsakem letniku poučeval približno 15 študentov.⁴⁸

František Foit je za pravo afriško umetnost imel umetnost, ki je nastajala stran od misijonarjev in kolonialistov ali pred njihovim prihodom v Afriko. Tako v enem od svojih pisem zapiše: *»Afriška umetnost je bila prekinjena s prihodom Arabcev in civilizacije belcev. Na današnjo umetnost v Afriki vpliva vse od Zahoda, dekadence, zelo slabo kopiranje klasične evropske umetnosti in 2000-letna tradicija religiozne krščanske umetnosti, kar ubija originalnost in naravni talent Afričanov. Do afrikanizacije umetnosti lahko pride samo tako, da to prekinemo in začnemo s povezovanjem s staro monumentalno umetnostjo Afrike. Le tako lahko Afrika dobi vodilno pozicijo v modernem svetu umetnosti.«* Namen oddelka ni bil izobraziti umetnike, pač pa so želeli spodbujati likovne pedagoge. Pri njih so poskušali vzbuditi vrednote lastne preteklosti, kar je vneto in vztrajno zagovarjal tudi Foit.⁴⁹

Oddelek univerze je imel svoje prostore v nekdanjih barakah britanske vojske. Da bi čim bolj zabrisali kolonialno zgodovino prostorov, so študentje stene barak poslikali. Pri tem so jim dopuščali osebno svobodo in jim tako omogočili, da so si sami uredili sebi ustrezen prostor za bivanje in delo.⁵⁰

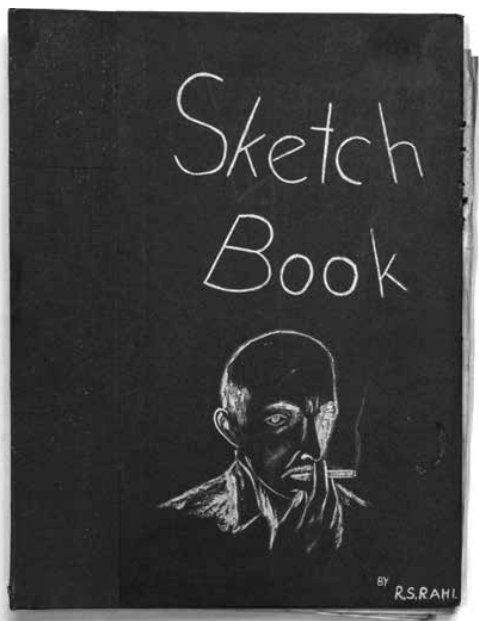
Foit je od svoji študentov, bodočih učiteljev, želel, da bi svoje učence naučili različnih tehnik umetniškega ustvarjanja, ki naj bi jih nato spodbudile, da bi sami raziskovali različne možnosti za ustvarjanje in tako spoznavali svoje okolje in sami sebe. Želel je zbrati čim več podatkov o tradicionalni umetnosti lokalnih ljudstev. Zato si je ob podatkih o svojih študentih zapisoval tudi podatek o ljudstvu, iz katerega je študent prihajal, in njegovi veroizpovedi. Od svojih študentov

⁴⁸ Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, str. 46–47.

⁴⁹ Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, str. 71.

⁵⁰ Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, str. 45.

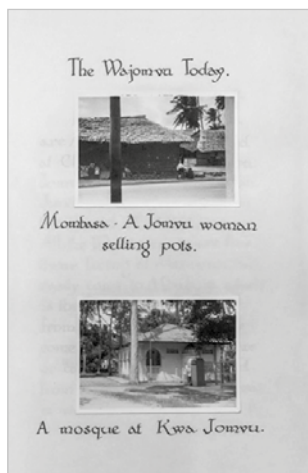
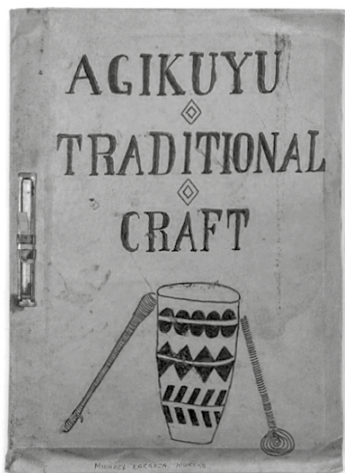
pa je zahteval, da raziskujejo kulturo, zgodovino in umetnost svojega ljudstva. Svojim študentom je predaval o tem, da narod ne more biti narod brez zavedanja o svoji lastni tradiciji. Pri svojih predavanjih je uporabljal materiale in tehnike, ki jih je zbral med svojim bivanjem in potovanjem po Afriki. Pri tem si je pomagal tudi z bogatim fotografskim gradivom.

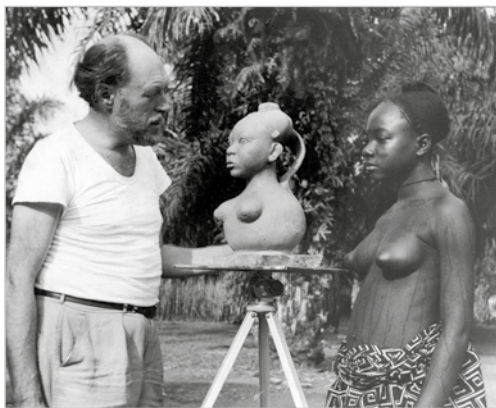
*Nekaj
seminarskih
nalog Foitovih
študentov.*

*(Hrani: Muzej
Velenje, zbirka
Foit)*

Foit je poustvaril 60 starih mask, da bi odkril stare tehnike, ki so danes že pozabljene. Ustvarjal je v lesu in glini. Bil je prepričan, da je razvoj afriške umetnosti prekinil prihod evropske civilizacije. Po njegovem mnenju je najslabši vpliv prišel iz verskih skupnosti, ki so obsojale in prepovedale goloto. »Golota domačinov je nekaj, na kar bi morali biti ponosni. Je lepa, čista in nežna in je izraz prave sreče zdravja telesa in misli. To naravno vedenje svobode je korist in občudovanja vredno celotnega kulturnega sveta in vsekakor ni nekaj, česar bi se morali sramovati. [...] Upajmo, da umetni-

*ško izdelana narodna oblačila in oblačila afriških plesalcev, bojnikov in vaščanov ne bodo potlačena in izgubljena v svetu.*⁵¹

Foit med izdelovanjem doprsnega kipa gole Afričanke. (fotografija: fototeka Muzeja Velenje)

⁵¹ Christmascards, 3. december 1960, arhiv Foit (hemeroteka), hrani Muzej Velenje.

Foit med izdelovanjem doprsnega kipa gole Afričanke.

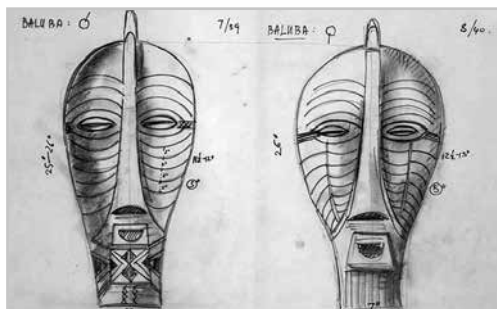
(Fotografija: fototeka Muzeja Velenje)

Bil je zaljubljen v afriško umetnost, v njej je iskal prinstnost, prvobitnost. »Afriški kiparji in rezbarji so bili prisiljeni poustvarjati neumne kopije evropske umetnosti. Sedaj je afriškim umetnikom ostal samo velik talent, ki pa ga ne znajo več uporabiti. Naravni afriški talent pri Afričanih se lahko popolnoma izgubi, če ne dobijo navodil in pomoči.«⁵² Želel je najti afriško umetnost, ki še ni okužena s kolonializmom in globalnim pogledom na umetnost. Menil je, da je šla stara afriška umetnost v Vzhodni Afriki skozi dramatičen proces propadanja in dokončno propadla v prvi polovici 20. stoletja. Podobno naj bi se zgodilo tudi Zahodni Afriki, vendar manj dramatično in manj očitno. Verjel je, da ni prepozno, da se to spremeni. Njegova ambicija je obuditi afriško umetnost, ki temelji na tradiciji. »Tradicionalna umetnost Afrike mora prinesiti ponos in kulturno neodvisnost. Ko se bo to znanje preneslo v industrijo, na primer v vaseh, bo dosežen dodatek k ekonomiji države, večja zaposlenost in turistični interes.«⁵³ »Nekoč bo afriška umetnost naredila tako močan vpliv na svet, kot ga je afriška glasba že. Tudi na področju dramske umetnosti se bo to zgodilo. Invazivnost in moč v njej daje

⁵² More Foit, članek. V: *Reporter*, 30. 3. 1963.

⁵³ Sculptors Mission to Revive Art of Africa, arhiv Foit (hemeroteka), hrani Muzej Velenje.

nesmisel nadutemu in tujem kultu Shakespeara v afriškem gledališču.»⁵⁴

Foitova študija maske Baluba. (Hrani: Muzej Velenje, zbirka Foit)

Kljub temu pa je bil njegov pogled na afriško umetnost statičen. Iskal je pristno umetnost, kot da se ta pred prihodom kolonialistov ni nič spreminjala. Poleg tega pa je bil v veliko pogledih tudi sam kolonialistično vzgojen, kar je vidno tudi v njegovih dejanjih ob srečevanju s pigmejskimi ljudstvi in drugimi ljudstvi, odmaknjenimi od kolonialne civilizacije.

V enem od intervjujev je Foit izjavil: »*Ponosen sem, da lahko na fakulteti učim aplikativno umetnost. Dela, ki jih ustvarjajo na oddelku, so zelo pomembna za prihodnost Kenije. Da bi bila umetnost še boljša, je treba izobraziti čim več likovnih pedagogov. Kiparstvo v Afriki je jezik, zgodovinski zapis, ki kaže na vizualno samozavedanje o svetu, v katerem je prisotno že tisočletja. Vsi ljudje smo po naravi umetniki. Največja vrednost umetnosti je v njeni sposobnosti, da izostri um in senzibilnost, in ne v njeni vrednosti kot produktu.*»⁵⁵

Ob profesorskem delu na univerzi je Foit še vedno kiparil. Izdelal je več kipov politikov in občasno še vedno razstavljal po galerijah v Keniji in Tanzaniji. Leta 1963 je bil odprt Tanganjiški nacionalni muzej, v katerem je del svojih

⁵⁴ Bonni Lubega, Preserving African Art, časopisni članek. V: *Tanzania Weekly News*, 25. november 1966.

⁵⁵ Anuša Pisanec, Po poteh Františka Foita, str. 57.

predmetov postavil na ogled tudi Foit. Kot del gostujoče razstave o afriški umetnosti je postavil na razstavo kipe in maske iz Burundija, Ruande, Demokratične republike Kongo, Zahodne Afrike in maske ljudstva Makonde. Poleg tega se je na razstavi predstavil tudi s svojimi deli, ki so nastala med njegovim bivanjem v Tanzaniji. Novembra 1964 je imel Foit svojo prvo samostojno razstavo v Keniji ter razstavo svojih del in rekonstrukcij stare tradicionalne afriške umetnosti v McMillan Memorial Library v Keniji. Leta 1966 je Foit razstavljal v galeriji Paa-ya-Paa. Razstava je predstavljala zbiralce, ki so zbrali umetniške kose ljudstva Makonde, kupljene na tržnicah v Nairobiju in Dar es Salaamu. Foit je na razstavi predstavil svojo rekonstrukcijo tradicionalne maske ljudstva Makonde v obliki čelade. Razstava je vzbudila toliko zanimanja, tako da so istega leta odprli še eno razstavo, posvečeno umetnosti ljudstva Makonde. Leta 1970 je Foit kenijski vladi podaril 160 kosov keramike iz terakote, ki jih je izdelal v času življenja in dela v Afriki. Med ostalimi najpomembnejšimi umetninami, ki jih je postavil v Keniji, so spominski vodnjak prof. Yajniku na univerzi, lesena vrata Hilton hotela v Nairobiju in stenska poslikava v pisarnah podjetja KLM ter stenska poslikava v sprejemni hali letalske družbe Pakistan International Airlines v Nairobiju.

*Foit z gosti
na razstavi v
Nacionalnem
muzeju v Dar
es Salaam v
Tanzaniji.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit)*

*Foit z gosti
na razstavi v
Nacionalnem
muzeju v Dar
es Salaam v
Tanzaniji.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit)*

*Foitov kip na
samostojni
razstavi v
Nacionalnem
muzeju v Dar
es Salaam v
Tanzaniji.*

*(Fotografija:
Muzej Velenje,
zbirka Foit)*

Vrnitev zakoncev Foit v Evropo

Kenija je svojo neodvisnost razglasila leta 1963. Konec šestdesetih let 20. stoletja se je politika kenijskega predsednika Jome Kenyatte začela zaostrovati do tujcev, belci so v Keniji postajali vedno bolj nezaželeni. Zaradi takšnih napetih razmer v Afriki sta se zakonca Foit odločila, da se vrneta v Evropo.

Vendar pa je v tem času Čehoslovaška po zahtevi praške pomladi svoje meje vztrajno zapirala. Foit pa je bil v svoji domovini tudi že povsem pozabljen, vračanje v rodno državo je bilo zato precej težavno. Leta 1968 je jugoslovan-

ski veleposlanik v Keniji Ivo Pelicon zakonca Foit predstavil direktorju etnografskega muzeja v Ljubljani dr. Borisu Kuharju. Kuhar je v Keniji opravljал terensko delo ter za jugoslovansko ministrstvo za turizem opravljал raziskavo o vključevanju kulturnih dobrin v turistično ponudbo. Takrat je Foit tudi izrazil željo po vrnitvi v Evropo, v zameno pa je ponudil svojo bogato zbirko afriških predmetov. Boris Kuhar je začel urejati potrebne dokumente za vrnitev Františka in Irene v Evropo. Preko ministrstva za turizem mu je uspelo urediti pokojnino, stroške prevoza predmetov v Slovenijo pa je v celoti pokrilo podjetje Slovenijales, ki je takrat zelo veliko poslovalo v Afriki. Kuhar je načrtoval postavitev Foitove zbirke v Muzeju neevropskih kultur Goričane, ki je do leta 2001 deloval kot dislocirana enota Slovenskega etnografskega muzeja, vendar pa do tega ni prišlo. Kuhar se je zato obrnil k takratnemu direktorju podjetja Gorenje Ivanu Atelšku, ki je v sodelovanju z županom občine Velenje Nestlom Žgankom priskrbel stanovanje v novozgrajeni stolpnici⁵⁶ na Partizanski 12 v Velenju. Podpisana je bila pogodba, po kateri sta se Foitova leta 1971, ko sta se iz Kenije preselila v Jugoslavijo, naselila v Velenju, Foit pa je Velenju odstopil svojo etnografsko zbirko.

Zaradi zapleta z izvozom gradiva prvi poskus njune vrnitve v Slovenijo z letalom ni uspel.⁵⁷ Zato sta v Evropo potovala skupaj z gradivom – najprej iz Nairobija do Mombase, nato iz Mombase do Genove z ladjo in na koncu še z vlakom iz Genove do Ljubljane ter nato do Velenja.

30. avgusta 1971 je Marjan Marinšek, takratni ravnatelj Kulturnega centra Ivana Napotnika⁵⁸, peljal Františka in Ireno Foit v Ljubljano v etnografski muzej. V bližini Arje vasi so imeli prometno nesrečo, v kateri je Marinšek izsilil prednost drugemu avtomobilu, v bočnem trčenju pa je bil Foit močno poškodovan. Odpeljali so ga v celjsko bolnišni-

⁵⁶ Danes Cesta Františka Foita 8.

⁵⁷ Intervju z dr. Borisom Kuharjem, 14. 5. 2014.

⁵⁸ Del Kulturnega centra Ivana Napotnika je bil takrat tudi Muzej Velenje.

co, kjer je naslednji dan zaradi posledic nesreče umrl.^{59 60}

Odprtje prve razstave Foitovega gradiva na Velenjskem gradu leta 1973.

(Fotografija: fototeka Muzeja Velenje)

Še istega leta so v prostorih Knjižnice Velenje odprli prvo razstavo Foitovega gradiva. Leta 1972 so v Velenju en del Partizanske ceste, na katerem sta živela zakonca Foit, preimenovali v cesto Františka Foita.⁶¹ V Muzeju Velenje na Velenjskem gradu so leta 1973 odprli stalno razstavo Foitovega gradiva in zbirka je po nekaj prenovah v Muzeju Velenje na ogled še danes. Irena Foit je po prometni nesreči in smrti moža ostala v Velenju. Na moža je bila izjemno nave-

⁵⁹ M. Seničar, Letos že 85 mrtvih - zakaj?, članek. V: *Novi tednik* – Glasilo občinskih organizacij SZDL Celje, Laško in Žalec, Celje, št. 35, letnik 25, 9. september 1971, str. 13.

⁶⁰ Marjan Marinšek je v zunajsodni poravnavi Ireni in Regini Foit izplačal skupaj 22.500 dinarjev, arhiv Foit, hrani Muzej Velenje.

⁶¹ Kljub uradnemu imenovanju ceste Cesta Františka Foita se pogosto uporablja ime Foitova cesta.

zana in jo je njegova smrt zelo prizadela. Pogostih stikov s hčerko Regino tudi po preselitvi nazaj na Češko leta 2000 ni več imela, saj jima Regina njune odsotnosti v njeni mladosti ni odpustila.⁶² Irena Foit je umrla 24. julija 2005 v Jihlavi. Pokopana je skupaj s svojim možem na pokopališču v Telču. Predmete, ki jih je iz Afrike prinesel František Foit, lahko danes vidimo v Muzeju Velenje, v etnografskem Muzeju Náprstek in antropološkem muzeju Hrdlička v Pragi ter v podružnici Muzeja Vysočiny v Telču.

*Foitovi kipi
v Antropolo-
škem muzeju v
Pragi.*

*(Fotografija:
Blaž Verbič)*

*Foitova
razstava v
podružnici
Muzeja
Vysočiny v
Telču.*

*(Fotografija:
Blaž Verbič)*

⁶² Intervju s Heleno Grycovo Benešovou, 9. 5. 2017.

Foitova razstava v Muzeju Velenje.

(Fotografija: Blaž Verbič)

Čeprav je Foit s svojim življenjem, delom in zbirkami pustil pomembno sled na Češkem, v Afriki in Sloveniji, lahko rečemo, da na koncu ni bil ne Čeh, ne Afričan in konec koncev tudi ne Slovenec, kjer je zaključil svojo življenjsko pot. Ostal je sam svoj, ostal je samosvoj – umetnik, ki je želel najti pristno afriško umetnost, proč od arabskih in evropskih zavojevalcev. Borec za dekolonizacijo Afrike, ki je kasneje tudi njega prisilila, da je zbežal iz nje.

Viri

Literatura:

- Foit, František Vladimír, *Autem napříč Afrikou I in II*, Praha 1934.
- Foit, František Vladimír in Irena Foitová, *Z Telče do Afriky a nikdy zpět*, Muzejní spolek v Telči, Telč 2006.
- Hudales, Jože, František Foit in njegova zbirka afriške umetnosti v velenjskem muzeju. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, letnik 40, št. 1–2, Ljubljana 2000, str. 72–78.
- Hudales, Jože, František Foit – Zbirka afriške umetnosti. V: *Zbirka Muzejski kolaž*, Kulturni center Ivana Napotnika, Velenje 1998.
- Jazbec, Vanja, František Vladimír Foit, diplomatska naloga, Ljubljana 2013.
- Jiroušková, Jana in Lukáš Pecha, *Africká sbírka – The African Collection*, Národní muzeum, Praha 2009.
- Jiroušková, Jana in Lukáš Pecha, *Zvukový archiv manželů Foitových — The Foits' sound archive*, Národní muzeum, Praha 2010.
- Jůnova Macková, Adéla, *Automobilové výpravy na Blízký východ. V: Krásný, báječný, nešťastný Egypt! – Čeští cestovatelé konce 19. a první poloviny 20. století*, Praha 2009.
- Jůnová – Macková, Adéla in Blaž Verbič, František Vladimír Foit a jeho etnografická sbírka ve Velenje / František Vladimír Foit in njegova etnografska zbirka v Velenju. V: *Češi a Slovinci v moderní době / Slovenci in Čehi v dobi moderne*, Inštitut za novejšo zgodovino, Praga – Ljubljana 2010.
- Kuhar, Boris, *Foitova zbirka črnske umetnosti*, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana 1971.
- Lampič, Primož, *Svetloba kot barva*, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Ljubljana 2015.

- Neužil, Oldřich (ur.), *Z Telče do Kaspeského města – František Vladimír Foit, český sochař v Africe*, Brno 1997.
- Pisanec, Anuša, *Po poteh Františka Foita – magistrsko delo*, Ljubljana 2016.
- Štrukelj, Pavla, *Oris muzejske afriške etnološke zbirke. V: Afriška zbirka prof. Františka Foita*, Kulturni center Velenje, Velenje 1976.
- Verbič, Blaž (ur.), *Afrika 1931 – Foitovi in Baumovi zapisi na steklu*, Muzej Velenje 2016.

Časopisni članki:

- Hemeroteca Foit, hrani Muzej Velenje, arhiv Foit.
- Congo Hysteria Threatens Life Of Czech Artist, *Independent*, St. Petersburg, Florida, 15. avgust 1950, str. 12.
- Gerkeš, Nataša, *Moja Afrika*, *NT&RC*, 11. oktober 1990, str. 16.
- Lekič, Ksenija, *Gospa Foitova iz Foitove ulice*. *Novi tednik*, Celje, 14. 5. 1998, str. 34.
- Seničar, M., *Letos že 85 mrtvih – zakaj?*. *Novi tednik – Glasilo občinskih organizacij SZDL Celje, Laško in Žalec*, Celje, št. 35, letnik 25, 9. september 1971, str. 13.
- Verbič, Blaž, *Afriška zbirka v Velenju*, članek, *Naša žena*, številka 9, Ljubljana 2006, str. 40–42.
- Verbič, Blaž, *Umetnost afriških ljudstev*, članek, *Klik*, št. 79, Ljubljana 2006, str. 10–11.

Arhivsko gradivo:

- Muzej Velenje, Arhiv Foit.

Filmsko gradivo:

- Afriški filmski večer, gost dr. Boris Kuhar, pogovor vodil Blaž Verbič, 16. 7. 2015, DVD posnetek v produkciji Muzeja Velenje, 116 minut.
- Zapomenuté výpravy Sochařem v Africe, dostopen na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1181662874-zapomenutevypravy/405235100221015-socharem-v-africe/>, prevod Marjana Strmčnik.
- Jiří Baum, Z Káhiry do Kapského města, prevod Marjana Strmčnik.

Spletni viri:

- <http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/6/cesky-sochar-v-africe-> (19. 1. 2012).
- <http://www.lanemotormuseum.org/collection/cars/item/tatra-t-57-1935> (4. 11. 2016).
- <http://www.lideazeme.cz/clanek/afrika-v-telci> (19. 1. 2012).
- http://www.muzeumdacice.cz/page.php?mx=5_publicace&ax=32_ostatni-publicace-a-mapy-z-regionu-dacicka&lx=cz (19. 1. 2012).
- http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/_zprava/219995 (19. 1. 2012).
- <http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=668> (4. 11. 2016).
- <http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=669> (4. 11. 2016).
- http://www.telc.eu/page.php?mx=30_mesto-a-okoli/osobnosti&ax=34_frantisek-vladimir-foit&lx=cz&ft= (19. 1. 2012).
- <http://www.telc-etc.cz/telc/?target=staticka&id=231&menu=401> (19. 1. 2012).
- <http://www.veterantatra.com/tatra-11-12-13.html> (4. 11. 2016).

- https://cs.wikipedia.org/wiki/Ferdinand_Foit (12. 9. 2018).
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Vladim%C3%ADr_Foit (12. 9. 2018).
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Tatra_12 (4. 11. 2016).
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Tatra_57 (4. 11. 2016).

Intervjuji:

- Adela Jůnová – Macková, 25. 6. 2011, Praga (Češka)
- Adela Jůnová – Macková, 3. 12. 2011, Praga (Češka)
- Libor Jůn, 25. 6. 2011, Praga (Češka)
- Libor Jůn, 3. 12. 2011, Praga (Češka)
- Boris Kuhar, 14. 5. 2014, Grosuplje
- Boris Kuhar, 14. 7. 2015, Grosuplje
- Helena Grycová Benešová, 9. 5. 2017, Telč (Češka)